

De Spaanse griep epidemie van 1918

Dit artikel is een aangepaste versie van een artikel dat verschenen is in 2014 in de gezamenlijke uitgave van de heemkundige kringen van Maasmechelen naar aanleiding van de herdenking van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Alarmerende persberichten

Op 2 juni 1918 stuurde het Madrileense kantoor van het persagentschap Reuter een bericht de wereld in met als titel: "De Geheimzinnige Ziekte".

"De onbekende ziekte die 14 dagen geleden in Madrid uitbrak, heeft zich met merkwaardige snelheid verspreid. Te Madrid alleen zijn over de 100.000 slachtoffers en dit aantal neemt dagelijks toe. De ziekte heeft de meeste provinciale hoofdsteden bereikt en eveneens Marokko, waar zij het Spaanse garnizoen heeft aangetast. Zo snel heeft zij zich verspreid, hoofdzakelijk in dichtbevolkte centra, dat de openbare diensten ernstig gedesorganiseerd zijn. Gisteren waren er 111 gevallen met dodelijke afloop. Het totaal gedurende 10 dagen is 700. In bijna al deze gevallen deden zich complicaties voor. Personen die in normale omstandigheden gezond zijn, herstellen wanneer zij aangetast zijn gewoonlijk binnen 4 à 5 dagen, terwijl anderen die aan zwakte lijden, vooral van keel of hart er slechter aan toe zijn."

De griep is een jaarlijks terugkerende ziekte waarbij de meeste mensen die ze krijgen zich enkele dagen ellendig voelen. Een preventief spuitje helpt om de griep te voorkomen. Gevaarlijk is de ziekte meestal niet, behalve voor bepaalde risico groepen.

De Spaanse griep was een beruchte griepandemie uit de jaren 1918-1919. Deze wereldwijde epidemie eiste naar schatting 20 tot 100 miljoen levens, een aantal dat het totale dodental van de Eerste Wereldoorlog ruimschoots overtreft.

Hoewel het de Spaanse griep genoemd wordt, ligt de oorsprong van deze ziekte naar alle waarschijnlijkheid in de Verenigde Staten. Het werd Spaanse griep genoemd, omdat kranten in Spanje, een neutraal land in de Eerste Wereldoorlog waar geen oorlogscensuur bij de media heerste, er het eerst over berichtten. De kranten sloegen groot alarm toen verschillende mensen aan het virus stierven.

Het virus vertoonde zich voor het eerst in maart 1918 op de militaire basis Fort Funston in Kansas en verspreidde zich van daaruit naar andere legerbases in de VS. Met het serieus op gang komen van de Amerikaanse troepenverplaatsingen naar Europa, begon het zijn tocht over de wereld.

Aanvankelijk was het virus niet dodelijk, maar dat veranderde al snel. De dood trad in na enkele dagen van koortsaanvallen die aan griep deden denken. De griep begon met hoge koorts, hoesten, spierpijn en keelpijn, gevolgd door extreme moeheid en flauwtes. Men verloor zoveel energie dat men niet meer kon eten en drinken. De ademhaling werd steeds moeilijker en binnen enkele dagen trad de dood in. De Spaanse griep had de opmerkelijke eigenschap om jonge volwassenen te treffen. Dit in tegenstelling tot echte griep-epidemieën, waarbij met name kinderen en senioren de ziekte krijgen en laatstgenoemden de grootste risico's lopen. In augustus 1918 had de helft van de Amerikaanse soldaten in Europa de ziekte: 43.000 man overleefden het niet. (Dit is bijna de helft van het aantal Amerikanen dat in Europa stierf; aan het front vielen zo'n 50.000 man). De ziekte sloeg snel over naar andere legerkorpsen, ook de Duitse.

Toen de oorlog in november 1918 eindigde en soldaten terugkeerden naar hun landen, werden ze overal ter wereld feestelijk onthaald. Door deze wereldwijde massabijeenkomsten verspreidde het virus zich als een schokgolf. In de VS stierven 675.000 mensen, in Frankrijk 200.000, in Engeland 400.000, in Nederland 27.000.

Enorme klappen werden uitgedeeld in India en Rusland, waar miljoenen stierven. Al met al lijkt het erop dat maar liefst 20% van de toenmalige wereldbevolking besmet raakte. In totaal een half miljard mensen. De meest voorzichtige schattingen komen op 20 tot 40 miljoen doden. Bepaalde onderzoekers spreken zelfs van 80 miljoen als mogelijk aantal slachtoffers. Naar schatting hebben meer dan een half miljard mensen de ziekte opgelopen.

De griepepidemie was de ernstigste uit de twintigste eeuw en was op jaarbasis gezien dodelijker dan de Zwarte Dood, (de middeleeuwse pest) waar in een jaar gemiddeld 2 miljoen stierven tegen de 20-40 miljoen in een jaar aan de Spaanse griep. Net zo snel als het kwam, verdween het virus ook weer: eind 1919 was het voorbij.

Historici zijn het erover eens dat de Spaanse griep de loop van de geschiedenis wellicht ingrijpend heeft beïnvloed. Zo kreeg de Amerikaanse president Woodrow Wilson de Spaanse griep tijdens de vredesonderhandelingen in Versailles in 1919, maar hij herstelde. Er wordt gesteld dat door zijn afwezigheid bij de besprekingen de eisen aan het verslagen Duitsland strenger waren geworden.

Risicogroepen.

Het meest bevreemdend van de Spaanse griep was de groep mensen waarin de mortaliteit het hoogst was. De gangbare risicogroepen bij de jaarlijkse "gewone" griepgolven zijn ouderen en jonge kinderen. Van dezen vormt de groep ouderen verreweg de grootste risicogroep, waarbij het sterftcijfer als gevolg van de griep het hoogst is. Zuigelingen en peuters tot en met 4 jaar hebben over het algemeen nog antilichamen (immuniteit) overgedragen gekregen van de moeder, voornamelijk door borstvoeding. De Spaanse griep echter, had de hoogste mortaliteit in de leeftijdsgroep 14- tot 21-jarigen. Na het onderzoeken van de longen van personen die aan de Spaanse griep zijn gestorven en in Alaska zijn begraven is het virus nagemaakt. Hieruit bleek dat de griep vooral de mensen in de leeftijdsgroep 20 tot 40 jaar trof, die met het sterkste immuunsysteem.

Waarom had de griep van 1918 een voorkeur voor jonge mensen? Ook dit blijft een raadsel. Sommige onderzoekers vermoeden verworven immuniteit van een eerdere griepgolf bij diegenen die ouder waren. Specifiek denkt men hierbij aan de griepgolf van 1890, waaraan de 30-plussers van 1918 blootgesteld waren geweest en die een immunologische reactie op de griep van 1918 vertoonden. Anderen opperen dan weer dat een te heftige afweerreactie van gezonde mensen de oorzaak van de snelle sterfte van jongvolwassenen was. Zo blijkt dat bij elke snel evoluerende ontsteking van één long juist zo'n overkill-reactie van het lichaam van gezonde mensen levensgevaarlijk is. Hoe gezonder de mensen en hoe beter hun immuunsysteem, des te groter was de kans dat ze zouden sterven na besmetting met het virus van 1918...

Oorsprong.

Er bestaan tenminste twee theorieën over de oorsprong van het virus.

Sommige onderzoekers nemen aan dat de oorzaak van de griep een gemuteerd varkensvirus uit China was, dat via Chinese spoorwegarbeiders in de VS belandde.

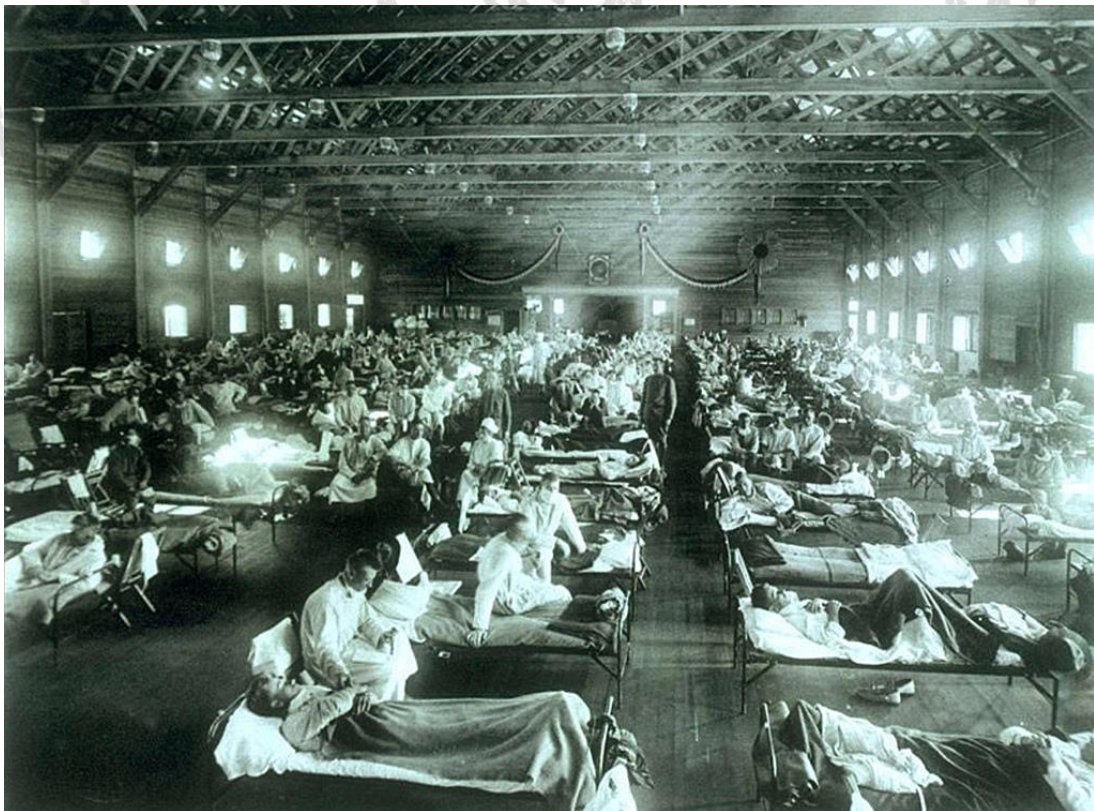
Een tweede theorie is dat het vogelvirus spontaan muteerde in Fort Riley, Kansas. In dit fort fokte men kippen en varkens voor eigen gebruik. Een kok zou besmet kunnen zijn geraakt met het virus, dat vanuit de kippen via de varkens dus bij de mens aankwam. Door mutatie was het virus in staat om besmetting van mens tot mens tot stand te brengen.

Er kwamen veel nepmedicijnen op de markt, die beloofden de Spaanse griep te kunnen voorkomen of te genezen. Een afdoend medicijn was er niet. Omdat het menselijke lichaam niet vertrouwd was met het virus van de griep, was haast niemand ertegen bestand.

Sommige wetenschappers sluiten niet uit dat een dergelijke griepepidemie zich opnieuw voor kan doen. Het griepvirus verandert zich voortdurend, en onder gunstige omstandigheden zou het zich sterk kunnen verspreiden. In 1997 werd in Hong Kong al het pluimvee afgeslacht om te voorkomen dat een griepvirus zich naar de mens zou kunnen verplaatsen. Men weet nu meer van de Spaanse griep en men is waakzamer, maar een medicijn is er nog steeds niet.

Huidige stand van zaken

Recent ontdekte men dat in 1916 en 1917 artsen melding maakten van een dodelijk virus onder soldaten in legerkampen in Londen en in Frankrijk. De ziekte werd toen niet influenza maar catarre (slijmvliesontsteking) genoemd. Toch toont het ziekteverloop griezelige overeenkomst met de griep 1918. Men denkt daarom dat de griep van 1918 misschien al tussen 1900 en 1915 ontstaan is. Verder vermoedt men een mogelijk verband met *encephalitis lethargica*, een slaapziekte die synchroon aan de griepepidemie tussen 1916 en 1926 in Europa en Noord-Amerika zo'n 5 miljoen mensen aantastte en nadien in het niets verdween.

Een militair hospitaal tijdens de Spaanse griep.

De griep in Limburg.

In de zomer van 1918 stierven in België de eerste mensen aan de beruchte Spaanse griep. In andere landen waren reeds duizenden mensen aan deze ziekte overleden.

Net voor het einde van de oorlog liet de ziekte zich ook gevoelen in Limburg. Getuige hiervan het volgende krantenartikeltje uit "De Bode van Limburg" op 3 november 1918:

De Spaansche Griep. Tot nu toe heeft de oorlog -de alvernietigende onmeedoogende- ons nog steeds onaangestast gelaten van de groote gevreesde kwaal: de pest. Maar eene nieuwe ziekte schijnt met de dagelijkse nieuwheden ons te treffen. 't Is de griep! De Spaansche griep! Voor eenige weken werden op vele plaatsen de scholen gesloten en talrijken werden er door aangestast. Dan ging de griep voorbij met eene kleine bedlegering: eene stijfte door gansch het lichaam en hoofdpijn. Thans doet de ziekte zich voorgoed voor! Alle landen zijn er door aangestast. In Limburg blijft geen dorp zonder lijden, zonder slachtoffer. Ouderlingen bezwijken plots en sterven na korten tijd. Jongelieden in volle kracht, kermen en steunen van de pijn. Ze kunnen niet sterven en doorstaan de hevigste smarten. Te Parijs stierven 1445 menschen op eene week van de griep.

De griep aan de Maaskant.

In de pastoorsverslagen wordt op enkele plaatsen melding gedaan van het voorkomen van de griep in onze dorpen. Deze verslagen geven ons ook een goed overzicht van de overlijdens gedurende de oorlogsjaren.

Gemeente	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Boorseme	6	9	6	8	12	14	17	25
Kotem	10	11	11	14	10	15	inb	lnb
Eisden	19	10	21	10	19	25	23	17
Leut	16	15	12	12	19	16	20	13
Meeswijk	9	8	10	18	9	19	7	10
Mechelen-a.d.-Maas	29	43	35	24	31	54	34	41
Opgrimbie	12	17	8	14	6	27	12	12
Uikhoven	20	22	20	17	24	20	18	16
Vucht	7	2	11	8	11	13	10	13
Lanklaar	7	5	8	9	7	12	7	15
Neerharen	12	11	10	7	8	19	18	5
Stokkem	36	20	36	12	28	55	39	29
Rekem	21	47	30	56	76	95	53	37
Zutendaal	11	13	20	10	14	24		

Opvallend bij de getallen¹ over de overlijdens is dat er voor sommige gemeenten nauwelijks meer overlijdens zijn dan in andere jaren. De griepepidemie heeft hier duidelijk minder impact gehad dan in andere dorpen. Een verklaring hiervoor is niet bekend. In Eisden, Meeswijk, Mechelen a.d. Maas en Opgrimbie vielen er bijna het dubbel aan overlijdens te noteren in vergelijking met andere jaren. Voldoende reden om de gegevens van deze laatste dorpen nader te bekijken.

---

¹ Deze getallen zijn gebaseerd op de pastoorsrapporten na afloop van de oorlog (die niet altijd nauwkeurig zijn) en voor de laatste jaren op de gegevens uit de burgerlijke stand. Boorseme en Kotem zijn voor de twee laatste jaren samengevoegd.

Opgrimbie.

In zijn verslag schrijft de pastoor van Opgrimbie dat er *“voor het jaar 1916 viertien sterfgevallen waren en in 1918 in de dertig man, meest wegens de griep in dit jaar en personen van 16- tot 25 jare buiten eenige kinderen jongere in levensjaren”*.

Uit nadere analyse blijken er in Opgrimbie 27 overlijdens geweest te zijn in het jaar 1918. Van 21 oktober tot 22 november, dus op veertien dagen tijd stierven er 17 personen. Het trieste hoogtepunt viel op 30 oktober toen op 6 dagen tijd niet minder dan 10 slachtoffers vielen. Naar we kunnen aannemen, allen aan de gevolgen van de Spaanse griep. In het jaar daarna waren er slechts twaalf sterfgevallen

Mechelen aan de Maas.

In Mechelen a.d. Maas stierven jaarlijks rond de 30 à 35 mensen. In het jaar 1918 waren er tegen midden oktober reeds 35 sterfgevallen. Op enkele weken tijd stierven daarna nog 19 personen, de meeste daarvan aan de Spaanse griep. Het trieste hoogtepunt was 2 november toen 4 personen stierven. Als laatsten stierven op 3 december Cornelia Zengers, afkomstig van Vucht, enkele dagen later gevolgd door haar echtgenoot Mathias Bemelmans.

Eisden.

In Eisden stierven jaarlijks tussen de 10 à 20 mensen. In 1918 lag het aantal overlijdens beduidend hoger. In de eerste helft van het jaar stierven veel kinderen. Verhoudingsgewijs meer dan in andere dorpen. In de periode van midden oktober tot midden november stierven liefst 11 mensen op 23 dagen tijd. Net als in Mechelen lag het hoogtepunt van overlijdens op 2 november. Een verschil met andere dorpen is wel dat de gemiddelde leeftijd van de overledenen 55 jaar was, met slechts twee kleine kinderen en twee volwassenen van 40 jaar. Door gaans vielen de meeste slachtoffers bij de leeftijdsgroep van de jonge volwassenen.

Vucht

In Vucht viel het volgens de cijfers nogal mee. Het enige, maar dan ook tragische geval dat bekend is, is dat van de twee vrienden Hypoliet Stessen en Laurens Dedroog. Hypoliet in de wandeling Jef genoemd was de enige zoon van Eugenieke Westhovens. Hij verloor zijn vader toen hij 7 jaar oud was. Hij kon vrij goed leren. Onder impuls van meester Claessens en ook meester Penders ging hij op eigen studie voor onderwijzer studeren. In 1917 haalde hij voor de Centrale Jury in Brussel het diploma van onderwijzer. Kort nadien kreeg hij *“een plaats”* in Neerharen. Hij logeerde bij de hoofdonderwijzer en kwam ieder zaterdagnamiddag naar Vucht en vertrok weer op zondagnamiddag.

Laurens Dedroog was de zoon van Mina Dedroog Hij was de broer van Frans en Lies van Lens Dedroog. Van beroep was hij kleermaker. In het huis waar later zijn broer en zus Jean en Mariette Dedroog woonden, zat hij ganse dagen in kleermakerszit op de *“sniederstafel”* (kleermakerstafel) bezig met broeken, jassen en *“kammezeulkes”* (borstrok, gilet) te maken voor de Vuchtenaren. Omdat Jef ernaast woonde waren ze beiden zeer hechte vrienden geworden. Zoals blijkt uit de bidprentjes, lieten ze zich niet onbetuigd op religieus gebied. Ze waren lid van de Genootschappen van de Rozenkrans, de Wekelijkse Kruisweg en het Apostolaat van het Gebed. Zeer brave jongens dus.

En dan sloeg het noodlot toe. De oorlog liep op zijn einde. In het begin van november 1918 werden beiden haast tegelijkertijd ziek: de Spaanse Griep. Was het Jef die ze had meegebracht uit Neerharen of was er een andere oorzaak: niemand weet het! De vreselijke

ziekte verzwakte beiden erg op korte tijd. Er was geen kruid tegen gewassen. Op 10 november om 9 uur stierf Hypoliet of Jef Stessen. De slechte tijding werd onmiddellijk overgebracht naar zijn goede vriend Laurens. Ook hij was aan zijn einde. Met een grote gelatenheid zei hij letterlijk de volgende woorden: *"Och es het zoe es dan, moot iech auch maar goon"*. Om 11 uur - precies één dag voor het einde van de oorlog - sloot ook Laurens voor eeuwig de ogen.

Naast deze twee overlijdens op 10 November waarvan we zeker weten dat ze veroorzaakt werden door de Spaanse griep was er op dezelfde dag nog het overlijden van Joannes Martinus Claessens, geboren in 1860 in Opgrimbie. Anderhalve week later op 21 November overleed de bijna zes jarige Maria Mechtildis Berben. Van deze beide laatsten kennen we geen overlijdensoorzaak maar gezien de datum van overlijden zou het te wijten kunnen zijn aan de griep.

Beide vrienden werden op het oude kerkhof naast de kerk begraven onder twee identieke gietijzeren kruisen. Toen in de vijftiger jaren nog bestaande grafstenen, ter wille van de aanleg van de omgeving van het kerkplein, naar het nieuwe kerkhof overgebracht werden, kregen ze ook daar een plaats naast elkaar onder hun authentieke kruisen. En daar rusten ze nu nog, ondanks de saneringswoede van de gemeente.

Tony Schalenborgh, Vochte

Bronnen:

- Wikipedia
- Pastoorsverslagen
- Registers burgerlijke stand
- Vochte nr 58